

Dr Nikola Fabris, viceguverner Centralne banke Crne Gore za finansijsku stabilnost i platni promet

BANKARSKI SISTEM DANAS JE NAJRAZVIJENIJI SEGMENT CRNOGORSKE AKTIVE

Prema izvještaju Svjetske banke "Doing Business 2017", crnogorski bankarski sistem je, po indikatoru "dobijanje kredita", koji uključuje i regulatorni ambijent, rangiran kao sedmi u svijetu. Kvalitet ambijenta potvrđuje i činjenica da, i pored 15 banaka na relativno malom tržištu, i dalje imamo kontinuirano interesovanje za osnivanje novih banaka ili kupovinu postojećih

Kako ocjenjujete stanje u bankarskom sektoru u Crnoj Gori?

Stanje u bankarskom sistemu se kontinuirano poboljšava. U posljednjih nekoliko godina, kamatne stope bilježe pad, kao i loši krediti. Sa druge strane, kapital banaka, kao i kreditna aktivnost, imaju trend rasta, nakon više godina opadanja ili stagnacije. Pozitivni trendovi, međutim, ne znače da je situacija idealna, jer su kamatne stope i dalje prilično visoke, te predstavljaju skup input za realnu ekonomiju. Takođe, na nivou pojedinih banaka, i dalje je prisutno visoko učešće loših kredita.

Da li je globalna ekonomska i finansijska kriza ostavila neke posljedice po bankarsku zajednicu u Crnoj Gori? Da li je očuvana monetarna i finansijska stabilnost?

Monetarna i finansijska stabilnost nijesu bile ugrožene ni u jednom trenutku, ali su negativne posljedice bile prisutne. One su se manifestovale kroz rast loših kredita, visoke kamatne stope, smanjivanje kreditne podrške od strane banaka, poslovanje sa gubitkom u slučaju velikog broja banaka, rast sistemskog rizika i dr. Danas je većina ovih posljedica ili u potpunosti sanirana ili značajno ublažena.

Ranije je najavljivano razvijanje novih instrumenata koji su predviđeni Zakonom o Centralnoj banci - poput operacije na otvorenom tržištu i funkcije zajmodavca u krajnjoj instanci. Šta je preduzeto u tom pogledu?

Operacije na otvorenom tržištu je jako teško sprovesti u uslovima kada ne emitujete sopstvenu valutu. Stoga se ovaj instrument monetarne politike ne koristi, a njegova upotreba bi bila jedino

moćna u nekim izuzetno nepovoljnim kriznim okolnostima, sa kojima se do sada nijesmo suočili.

Funkcija zajmodavca u krajnjoj instanci je operacionalizovana i modaliteti njene primjene su predviđeni Planom djelovanja u vanrednim okolnostima.

Najavljivana je i izrada nacionalnog plana djelovanja CBCG u vanrednim, odnosno kriznim uslovima. Šta je taj plan podrazumijevao i da li je on realizovan?

Plan djelovanja u vanrednim okolnostima je pripremljen prije nekoliko godina, u saradnji sa MMF-om. Njime su predviđeni mogući negativni scenariji ugrožavanja finansijske stabilnosti, kao i odgovori, odnosno reakcije CBCG i drugih institucija na date okolnosti.

Kako ocjenjujete ambijent u kojem rade banke u Crnoj Gori? Koliko im zakonska regulativa ide u prilog i šta država čini da im se omoguće dobri uslovi za poslovanje?

Smatram da je ambijent dobar, a na njegovom unapređenju se radi u kontinuitetu. O kvalitetu ambijenta u Crnoj Gori možda najbolje svjedoče ocjene iz izvještaja "Doing Business 2017" Svjetske banke. Prema ovom izvještaju, crnogorski bankarski sistem je, po indikatoru "dobijanje kredita", koji uključuje i regulatorni ambijent, rangiran kao sedmi u svijetu. Kvalitet ambijenta potvrđuje i činjenica da, i pored 15 banaka na relativno malom tržištu, i dalje imamo kontinuirano interesovanje za osnivanje novih banaka ili kupovinu postojećih.

U cilju daljeg unapređenja regulatornog okvira, te njegovog usaglašavanja sa EU standardima i najboljom praksom, trenutno je u pripremi set novih zakonskih

propisa (izmjene i dopune Zakona o bankama i Zakona o Centralnoj banci Crne Gore, Zakon o sanaciji banaka, Zakon o finansijskom lizingu, faktoringu, otkupu potraživanja, mikrokreditiranju i kreditno-garantnim poslovima...).

Da li je završena privatizacija banaka u CG i koliko je ona bila uspješna?

Privatizacija banaka u Crnoj Gori je završena prije više od jedne decenije. Smatram da je ona bila uspješna i da je bankarski sistem danas najrazvijeniji segment crnogorske aktive. Aktiva banaka se izjednačila sa BDP-om, kapital banaka je dostigao pola milijarde eura i dobili smo veliki broj stranih renomiranih banaka, umjesto propalih državnih banaka.

Koliko je učešće stranog kapitala u vlasničkoj strukturi banaka u Crnoj Gori?

Strani investitori posjeduju oko 80% kapitala banaka.

Koliko su banke istinski servis privredi Crne Gore?

Po ovom pitanju možemo govoriti o tri faze u razvoju bankarskog sistema. U prvoj fazi, koja je trajala do izbijanja globalne finansijske krize, banke su bile važna podrška privredi. Nakon izbijanja globalne finansijske krize, veliki broj preduzeća se suočio sa teškoćama u lividnosti, te kašnjenjem u izmirivanju kredita, što je rezultiralo rastom broja preduzeća sa blokiranim računima. U ovom periodu banke nijesu imale dovoljno sluha za potrebe privrede i dominantno su vodile računa o svojim interesima. U posljednjih 7, 8 mjeseci mislim da ulazimo u novu fazu u kojoj banke ponovo daju značajnu podršku privredi koja se manifestuje kroz rast kreditne aktivnosti i sniženje nivoa kamatne stope.

Imaju li banke problema sa nekvalitetnim plasmanom sredstava?

Problem nekvalitetnih plasmana se pojavio nakon izbijanja globalne finansijske krize. Nivo loših kredita u Crnoj Gori dostigao je maksimum u septembru 2011. godine, kada su iznosili 25%. Od tada, kao rezultat napora CBCG i nove regulative koju smo donijeli, ali i aktivnog pristupa velikog broja banaka, nivo loših kredita opada u kontinuitetu. Oni sada iznose 9,3% i značajno su niži od regionalnog prosjeka. Možemo konstatovati da oni više nijesu sistemski problem, već problem individualnih banaka.

Kolike su kamatne stope u CG i koliko ste vi, kao regulator na tržištu, zadovoljni kamatnim stopama?

Trenutno prosječna ponderisana aktivna efektivna kamatna stopa iznosi 7,09%, što predstavlja istorijski minimum. U posljednjih godinu dana, ona je snižena za 1,07 p.p., a u odnosu na septembar 2014. godine (kada je započela tendencija opadanja kamatnih stopa), niža je za 2,48 p.p. Možemo konstatovati da smo zadovoljni trendom pada kamatnih stopa, ali nijesmo zadovoljni njihovim nivoom i smatramo da bi, u datim okolnostima, one trebalo da budu još niže.

Zbog politike u BiH supervizija još uvijek nije na državnom nivou. Kako je ona regulirana u Crnoj Gori? Da li je supervizija povjerena Centralnoj banci i šta preporučujete bankarima u BiH kada je u pitanju ta oblast?

U Crnoj Gori je supervizija banaka odgovornost Centralne banke. Globalna finansijska kriza je pokazala koliko je značajan preventivni karakter supervizije u sprečavanju pojave nestabilnosti u banakarskom sistemu.

Iako smo, u prethodnom periodu, imali globalni trend izmještanja supervizije iz centralnih banaka u nezavisne agencije, mislim da se to rješenje u velikom broju zemalja nije pokazalo kao najbolje. Ja sam zagovornik postojanja jedinstvene supervizije u okvirima centralne banke.

Kakva je monetarna politika u Crnoj Gori i kako komentarišete monetarnu politiku u BiH, koja se još ne odriče valutnog odbora (currency board). Mislite li da je to rigidna politika ili da je ona još uvijek opravdana u BiH?

Uvođenjem eura Crna Gora se svjesno lišila velikog broja instrumenata monetarne politike. Slabost postojećeg režima je u tome što imamo ograničene instrumente monetarne politike kojima možemo reagovati na određene poremećaje. Međutim, sa druge strane imamo čitav niz prednosti koje, po mom mišljenju, prevazilaze sve nedostake. Podsjetiću da smo se, prije uvođenja njemačke marke, odnosno eura, godinama suočavali sa nestabilnošću, inflacijom i čak, u pojedinim godinama, hiperinflacijom, niskim investicijama, odnosno bjekstvom kapitala, obavljanjem brojnih transakcija u sivoj zoni u stranoj valuti i dr. Uvođenjem eura dobili smo stabilnost, visok kredibilitet monetarne politike, odsustvo deviznog rizika prema najvažnijim partnerima, brz razvoj finansijskog sistema, visok priliv stranih direktnih investicija, povratak novca u legalne tokove i dr.

Koji god režim monetarne politike da odaberete, on će imati i prednosti i nedostatke. Režim monetarne politike koji koristi vaša zemlja ima sličnosti sa crnogorskim. On, sa jedne strane, jeste krut i ograničava instrumente monetarne politike, ali sa druge strane je obezbijedio monetarnu stabilnost (odsustvo inflacije), stabilan devizni kurs, razvoj finansijskog sistema i predvidivost poslovanja, što je jako važno za investitore.

Preispitivanja monetarnog režima su uvijek poželjna. Mislim da prelazak na klasičnu centralnu banku ne bi bila dobra opcija za Bosnu i Hercegovinu, jer bi, osim mogućnosti dobijanja emisione dobiti i dodatnih instrumenata monetarne politike, imao brojne nedostatke, poput gubljenja kredibiliteta monetarne politike, ugrožavanja nezavisnosti centralne banke, pojave inflacionih očekivanja i dr. Eurizacija

bi mogla biti dobra opcija, ali ona nije realna zbog očekivanog protivljenja EU. Stoga, po mom mišljenju, vaša zemlja treba da zadrži postojeći režim ili da razmotri opciju "omekšavanja" postojećeg režima.

Da li će doći do okrupnjavanja banaka u CG i hoće li se smanjiti broj banaka, s obzirom da je riječ o relativno malom tržištu?

To su procesi koji su rezultat tržišnih dešavanja, njih smo imali u prošlosti, a moguće je da će ih biti i u budućnosti. Ipak, i u tom kontekstu treba biti oprezan, jer ukрупnjavanje banaka može stvoriti i monopolističke strukture koje nijesu dobre ni za privredu, ni za građane.

Kakav je trenutni kreditni rejting Crne Gore, s obzirom da se radi o području koje je sve atraktivnije za inostrana ulaganja?

Trenutni kreditni rejting Crne Gore je B+ i on je, po ocjeni kreditnih agencija, uglavnom uslovljen rastom javnog duga usljed izgradnje auto-puta. Zanimljivo je, međutim, brojne druge činjenice, počevši od toga da gradnja auto-puta generiše značajan ekonomski rast, te da, posredno, utiče i na unapređenje stabilnosti banakarskog sistema.

Sa druge strane, očigledna je i nesrazmjera između priliva stranih direktnih investicija i kreditnog rejtinga. Već duži niz godina Crna Gora je lider u grupi evropskih privreda u tranziciji po učešću stranih direktnih investicija u BDP-u, u nivou iznad 10%. Očigledno je da se danas strani investitori više rukovode nekim drugim kriterijumima, a ne ocjenama kreditnih rejting agencija koje su, nakon globalne finansijske krize, izgubile mnogo na svom kredibilitetu.

Kakva je saradnja centralnih banaka Crne Gore i BiH?

Saradnju naših banaka mogu ocijeniti kao izuzetno dobru, a ona se manifestuje kroz brojne konferencije, bilateralne posjete, sportske susrete, uzajamnu tehničku pomoć i, naravno, komunikaciju i saradnju na ličnom planu. ■